

Trosbaserade organisationer och professionsutveckling – ett case för praktisk teologi?

Mikael Hallenius
Örebro Teologiska Högskola, Sverige

Abstract

The question discussed in this article is: “in what ways can perspectives from practical theology contribute to the study of professional development within faith-based organizations? To answer this question, I present my critical reading of the report, *När tilliten prövas: En studie av studieförbundet Ibn Rushd samhällsbidrag* (2019) and the results are analyzed utilizing perspectives from practical theology. My method is theory-testing critical reading where I search for and present concepts in the report concerning 1) What is said of religion in the relationship between religion and society in the report? 2) Which perspectives are raised in the report concerning stakeholders, staff, and visitors/participants behavior? Finally, using perspectives from practical theology, I outline two answers addressing *what* professional development in faith-based organizations is and *how* practical theology can contribute in this field. Firstly, I propose that professional development in faith-based professions occurs when one’s own and other’s expression of intentional religion is perceived as one of many positive assets from the onset. Practical theology has the resources to both study and develop knowledge in these processes. Secondly, I claim that practical theology has resources to identify and utilize lessons learned from other professions with clear religious identities. Their experiences should be of interest for actors dealing with similar challenges and for society in general. Professional development in faith-based organizations is a case for practical theology.

Keyword: Practical theology, professional development, study association, intentional religion, critical space, post secular competence.

Inledning

I denna artikel ska jag diskutera hur perspektiv från den praktiska teologin kan bidra till studiet av möjligheter till professionsutveckling inom trosbaserade organisationer. Kyrkovetaren Stephan Borgehammar har påpekat att i den engelsktalande världen finns inte den tvåhundra-

åriga traditionen som är typisk för Tyskland och Norden. I denna tradition har ämnet en historia präglad av tydliga definitioner och vetenskapsteoretiska vägval samt ett vetenskapligt arv som hålls vid liv. Han konstaterar vidare att brittisk och amerikansk ”Practical Theology” står i professionsutbildningens tjänst och därför mer antar formen av att vara professionsteori. (Borgehammar 2021:76-78) I snäv mening har den professionsinriktade praktiska teologin fokus på präst- och pastorsutbildningars formativa förväntningar när det gäller tjänst i kyrkan. Med en bredare förståelse av ”professions-inriktning” innefattas också intresset för och studiet av personal, ledare, huvudmän och organisationer verksamma som religiösa aktörer i civilsamhället. Det är den bredare meningen av termen jag fortsättningsvis använder mig av. Den utveckling jag fortsättningsvis diskuterar i artikeln handlar om möjligheter till lärande och kompetensutveckling inom professioner där både deltagare och huvudmän lever ut sina religiösa övertygelser.

Jag har valt att först presentera min närläsning av en rapport där det muslimska bildningsförbundet Ibn Rushd granskas. Därefter diskuteras närläsningens resultat med hjälp av perspektiv från den del av den nuvarande praktiska teologin som, med Borgehammars terminologi, är professionsinriktad. Det innebär också att jag här väljer att relatera min diskussion om religiösa aktörer inom idéburen sektor och levd religion till forskning i den anglosaxiska sfären.¹ Det som eventuellt går förlorat när det gäller förtrogenhet med specifikt svenska förhållanden, menar jag övervägs av det faktum att min diskussion gör det möjligt att pröva vad som händer i mötet mellan granskningen av ett religiöst studieförbund verksamt i Sverige och perspektiv hämtade från en professionsinriktad praktisk teologi.

Metod och material

I detta avsnitt preciserar jag först artikelns metodologiska utgångspunkt när det gäller religiösa aktörer i civilsamhället. Därefter görs ett antal noteringar kring materialet.

Forskningsintresset för trosbaserade organisationer (fortsättningsvis ”TBO”) har stadigt ökat under 2000-talet. Byron R. Johnson, professor i samhällsvetenskap, et al. har publicerat rapporten *Objective Hope – Assessing the Effectiveness of Faith-Based Organizations: A*

---

¹ Bland senare svensk forskning inom detta område kan nämnas: Linde, Stig & Idestrom, Jonas (2015) *Welfare State Supporter and Civil Society Activist: Church of Sweden in the “Refugee Crisis” 2015*; Ehnberg, Jenny & Nahnfeldt (Red.) *Samhällsteologi: Forskning i skärningspunkten mellan akademi, samhälle och kyrka* (2019). I det första exemplet används en typologisk utgångspunkt för att analysera olika rolltagande bland hjälpande organisationer. Metoden som används är aktionsforskning. Exempel nummer två har ett huvudintresse i att förstå på vilka sätt religion, teologi och samhälle präglar varandra, det handlar om att reflektera över begreppet ”samhällsteologi”. Perspektiven som lyfts fram i det inledande kapitlet är primärt hämtade från den politiska teologin präglad av teologer som Elaine Graham och Jürgen Moltman. Vidare blir Jürgen Habermas sociologi viktig för att skriva fram projektets grundsyn på det ömsesidiga präglandet. Metodvalen som ligger till grund för de olika kapitlen i antologin varierar. Artikeln och antologin har det gemensamt att de inte närma sig, till min studie närliggande ämnesområdet, med utgångspunkter i eller perspektiv från aktuell praktisk teologi från den anglosaxiska sfären. Fortsättningsvis är det ett sådant bidrag jag har för avsikt att ge i denna artikel.

Review of the Literature (2008). I rapporten redovisas en läsning av 766 studier av TBO. Författarna konstaterar avslutningsvis: "This systematic review has uncovered a number of solid studies and multivariate evaluations providing at least preliminary evidence that faith-based programs can provide effective interventions" (Johnson et al. 2008:21). Effektivitet sätts i det här sammanhanget i förhållande till icke-religiösa aktörer som verkar inom samma område. Vidare hävdar de att det, trots detta, fortfarande finns få studier gjorda inom samhällsvetenskapen där "intentionell religion" – eller om man så vill "utlevd religion" – är en given faktor. Johnson et al. (2008) har uppfattningen att studier av "intentionell religion" är eftersatt. Det som hittills dominerat studier av TBO är positiva effekter av professioner och grupper kategoriserade som präglade av "organisk religion", det vill säga: "Organic religion represent the influence of religion practiced over time, such as children who were raised and nurtured in religious homes. Religious activities, involvements, practices, and beliefs, therefore, tend to be very much part of everyday life" (Johnson et al. 2008:8). Sammanfattningsvis konstateras att mer fokus på "intentionell religion" behövs för att komplettera bilden inom forskningsfältet. "In particular, there is a serious need for prospective studies assessing multiple dimensions of religion or being religiously committed. It is only this kind of accumulated research that will ultimately help us to sort out these complex relationships" (Johnson et al. 2008:22).

Luke Bretherton, professor i teologisk etik, närmar sig spänningsförhållandet som uppstår när TBO är aktörer inom civilsamhället genom att uppmärksamma en brist i hur detta förhållande hittills har typologiserats. Valet för TBO är, enligt honom, varken assimilering eller isolering. Både religion, civilsamhälle och de religiösa professionerna behöver, utifrån Brethertons perspektiv, beskrivas och undersökas på ett sådant sätt att troendes egna "faithful witness" kan hjälpa till att vitalisera tron hos TBO som brottas med inre sekularisering. Det kan i sin tur leda till att politiken berikas med nya frågor och agendor (Bretherton 2010).

I *Den osynliga religionen: Analys av policy för svensk utvecklingspolitik 2010–2014*, gör missionsvetaren Niklas Holmefur en liknande notering. I sin analys av policy för svensk utvecklingspolitik konstaterar han att civilsamhället får en mycket framträdande roll. Religiösa aktörer inom civilsamhället som omnämns tenderar att anonymiseras. "Religiöst bestämda organisationer blir därmed en i raden av organisationer som principiellt inkluderas inom fältet det civila samhället, men vars svaga explicita förekomst i materialet tenderar att avidentifiera denna grupp in under det mer anonyma fältet det civila samhället" (Holmefur 2016:133). I *Beyond an Instrumental Approach to Religion and Development: Challenges for Church-based Healthcare in Tanzania*, visar missionsvetaren Josefin Sundqvist att för sjukhus som bedrivs i kyrklig regi var religion "a significant factor in health sector development in a number of different ways" (Sundqvist 2017:244). Istället för något som lagts ovanpå var intentionell religion en viktig och integrerad faktor i verksamheten. Samtidigt som just denna – från aktörens eget perspektiv – värdefulla tillgång, fått en undanskymd plats i de statliga bidrags-givarna policydokument (Sundqvist 2017:244–245).

Trots inbördes olikheter både när det gäller metodval, kunskapsområde och sätt att presentera sina resultat, har dessa forskare det gemensamt att de argumenterar för att TBO bör ses och undersökas som tillgångar i civilsamhället. Från denna forskningshorisont är inte

religiösa identiteter, utlevd religion eller professioners religiösa huvudmannaskap ett på förhand givet problem. Detta är också den metodologiska utgångspunkten för denna artikel. I ljuset av det ovan sagda anser jag det vara högst troligt att just de miljöer som TBO formar, där volontärer och deltagare med tydliga religiösa tillhörigheter möts regelbundet eller där interna oenigheter inom en och samma religion hanteras återkommande, har många utvecklingsmöjligheter för de inblandade. I de fall som en profession där både huvudmän, personal och deltagare har en förhållandevis positiv ingångssyn på utlevd religion, är det fullt möjligt att kunskaper och erfarenheter samlas över tid. Dessa kan vara bärare av definierade dilemman och framtagna Lösningstrategier med intresse för en större allmänhet.

Så långt den metodologiska utgångspunkten. Nu till några noteringar kring materialet. För att besvara artikelns frågeställning ska jag analysera statsvetaren Erik Amnås rapport *När tilliten prövas: En studie av studieförbundet Ibn Rushds samhällsbidrag* (2019), fortsättningsvis ”rapporten”. Det finns två skäl till att jag valt att arbeta med detta material.

För det första ger rapporten läsaren möjlighet att få en inblick i vad som är utmaningarna och frågorna kring relationen mellan folkbildning och religiösa identiteter. För mig är det positivt att granskningen gäller ett muslimskt studieförbund och inte ett kristet. Hade valet fallit på en kristen motsvarighet finns risken att jag utifrån min egen förförståelse som forskare med kristen tillhörighet, inte varit lika uppmärksam i min läsning. Genom att testa mina tankar på material där ett religiöst men icke-kristet sammanhang undersöks minskar faran för att i allt för hög grad lita på kända tolkningsramar. För det andra är rapporten en bra väg in i frågorna om relationen mellan samhället och *intentionell religion*. I ovan nämnda Johnson et al. (2010) görs inledningsvis en skillnad mellan ”organic religion” och ”intentional religion”. Organisk religion är liktydig med det mer allmänt historiska och kulturella inflytande en religion kan ha på ett samhälle. Den intentionella religionen är, å sin sida, vad människor möter i sammanhang vid ett särskilt tillfälle med ett särskilt syfte. Som exempel på den sistnämnda formen av religion anges:

A child from a rundown neighborhood is actively matched with a volunteer mentor from a religious organization. A drug addict enrolls in a faith-based/conversion-oriented drug rehabilitation program after several unsuccessful attempts at sobriety in secular treatment programs. A prisoner participates in a voluntary Christian-based program that emphasizes prayer, bible study and spiritual transformation over merely serving time. Here religion, *in an intentional way* “enters the system” if you will, in order to meet a particular need at a particular time in a person’s life (Johnson et al. 2008:8. Min kursivering).

När jag i det som följer gör min analys av materialet förekommer föreställningar om religion både i organisk och intentionell mening. Däremot är fokus i närläsningen riktat mot den intentionella religionen. Mitt intresse är att använda ett exempel på en religiös aktör i civilsamhället som utgångspunkt. Därefter ska jag diskutera praktisk-teologiska bidrag när det gäller möjligheter till utveckling av professioner med religiöst huvudmannaskap och där utlevd religion ses som något självklart.

Metoden för analysen av materialet är teoriprovande närläsning. I min närläsning fokuseras två teman, här formulerade som frågor: (1) Vad sägs om relationen mellan religion och samhälle i rapporten? och (2) vilka perspektiv lyfts fram i rapporten när det gäller huvudmän, personal och besökare/deltagares agerande? Artikelns avslutande diskussion kretsar kring på vilka sätt aktuella perspektiv från den praktiska teologin är fruktbara när det gäller att undersöka utvecklingsmöjligheter inom professioner med tydlig religiös profil. Men innan materialanalysen presenteras ska något mer sägas om praktisk teologi och utveckling inom professioner.

Praktisk teologi och professionsutveckling

I *Talking About God in Practice: Theological Action Research and Practical Theology* (2010), konstaterar författarna att "faith-based organizations" står i ett pågående dilemma. Gång på gång upplever aktörerna att deras identitet blir subtilt förändrade av den dominerande organisations-kulturen. Anpassningen till professionella krav och byråkratiska system gör det lätt att driva i riktning mot en allt mer sekulariserad syn på sig själva och sitt uppdrag (Cameron et al. 2010:10). Det handlar om utbildningar, hälsovårdande aktörer, sociala handlingsprogram och frivilligorganisationer med religiöst ägarskap där olika former av utlevd religion finns med i verksamheten. Denna iakttagelse ligger sedan till grund för ambitionen att med utgångspunkt i den praktiska teologin bedriva forskning där ett av målen är att "putting the 'F' back in to the FBO" (Cameron et al. 2010:16).

Utgångspunkten i min artikel är att den professionsinriktade praktiska teologin har goda förutsättningar att bidra med viktiga perspektiv eftersom den förstår utlevd religion inifrån. Men istället för att primärt hitta strategier för att sätta tillbaka "T:et" i TBO vill jag diskutera vilka bidrag praktisk teologi har att tillföra forskningen om professionsutveckling inom TBO. Jag anser nämligen att det finns goda skäl till antagandet att personal/ledare som står i en pågående förhandling mellan den egna religionens uttryck, andras religiösa övertygelser och samhällets normer, finner och utvecklar arbetssätt vilka är av intresse i ett samhälle där flera religioner levs ut sida vid sida. Professionerna rör sig utmed ett stort spann och bedrivs i både större och mindre omfattning. Bland möjliga studieobjekt kan nämnas secondhandbutiker i kyrklig regi och sfi-undervisning förlagd till lokala församlingar. I båda nämnda fall är det vanligt att huvudmän, personal, besökare och deltagare utgör en grupp för vilka den egna religiösa tillhörigheten är viktig och den utlevda religionen är en självklarhet. Ofta är detta ytor där flera religioner möts, inte minst kristendom och islam. Samtidigt är det också uppenbart att i ett modernt samhälle är religion i det offentliga ifrågasatt, granskad och inte sällan öppet kritiserad. Detta gör att TBO alltid befinner sig i spänningsförhållanden av olika slag, både externt och internt.

Vad avses med professionsutveckling? Begreppet består av två led: "profession" och "utveckling". Här nedan diskuteras begreppet ytterligare. Professionsutveckling förekommer idag inom många forskningsfält. Noterbart är att sett till aktionsforskningen fungerar den som identitetsmarkör för forskningen som sådan. Aktionsforskning, oavsett inbördes stora

variationer, genomförs med målet att förändra verksamheten till det bättre. Poängen är då att deltagare och organisationer faktiskt ska utvecklas som ett resultat av bedriven forskning. Tidigare nämnda Cameron et al. (2010) utgör ett exempel på ambitionen att via teologisk aktionsforskning ”utveckla” TBO.

Jag nämner här ytterligare två exempel hämtade från andra ämnesområden än det praktisk-teologiska. Pedagogerna Alison Hudson (2009:19) påpekar att själva begreppet ”profession” inte enbart används för att skilja en yrkesgrupp från en annan. Gränsdragning är inte den stora poängen. För att ett yrke ska ses som profession behöver det även finnas en ideologisk komponent, eller som det heter inom kyrkans värld: ”ett kall”. Skälet till att tala om profession, och utveckling av profession, är att påvisa det faktum att verksamma personer inom skilda yrkesområden alltid söker status och privilegier som stämmer överens med teologiska och ideologiska övertygelser. Sjuksköterskan och pedagogerna Marja Schuster (2006:43–46) framhåller att för att göra full rättvisa åt sjuksköterskans profession behöver ”existens” vara en given faktor. Grundtanken är att hur både vårdgivare och vårdtagare ser på sig själva visar sig i deras föreställningar om den fysiska kroppen *i relation till* sin existens.

Hudson betonar att den ideologiska komponenten är viktig för att vetenskapligt granska kompetens inom läraryrket. Schuster, å sin sida, hävdar att studier av sjuksköterskans profession behöver ta hänsyn till den existentiella dimensionen i vård situationerna. Det betyder att vad som anses vara *utvecklande* av denna profession alltid står i förhållande till och förstås utifrån ideologiska och existentiella övertygelser. Likaså innebär det att Hudsons och Schusters forskning, med fokus på profession inom läraryrket och inom vårddyrket, pekar på möjligheten att relatera professionsutveckling till frågor som rör ideologi, teologi och existens.

Inom teologi inriktad på pastorsuppgifter och ledarskap finns exempel på olika sätt att använda begreppet ”profession”. Å ena sidan har det setts som något självklart att se pastorer/kyrkliga ledare som professionella. Teologerna Lawrence O. Richards och Clyde Hoeldtke har i sin *A Theology of Church Leadership* inga problem med att bruka professionsterminologi för att beskriva uppdraget för kyrkligt ledarskap (Richards & Hoeldtke 1980:89–97). Likaså hävdar pastor William M. Moremen att det inte finns några problem med att beskriva pastorsuppgiften i termer av professionalitet: ”To be a minister, from one perspective, is to be a professional, with competence in the functions of ministry. We are expected to draw on a whole array of skills” (Moremen 1984:9). Men å andra sidan har teologer också varnat för att beskriva och tolka kyrkans ledarskap, samt pastorers uppgifter, med professionsterminologi. Professor i spiritualitet Eugene H. Peterson hävdar att “The pastors of America have metamorphosed into a company of shopkeepers, and the shops they keep are churches” (Peterson 1989:2). Den här kritiken omfattar i Petersons fall även idén att beskriva de pastorala uppgifterna med professionsterminologi. Ytterligare kritik mot professionaliseringen av det kristna ledarskapet har pastorn och författaren John Piper formulerat. I boken med den talande titeln *Brothers, We Are Not Professionals: A Plea to Pastors for Radical Ministry*, skriver John Piper: “Professionalism has nothing to do with the essence and heart of the Christian ministry. The more professional we long to be, the more spiritual death we will leave in our wake” (Piper 2013:1).

Så sammanfattningsvis kan det sägas att sjuksköterskor och lärare representerar tydliga avgränsade professioner. I dessa fall blir professionsutveckling en fråga om att fördjupa det yrkesmässiga kunnandet. Inom teologin finns det, som jag visat ovan, olika användningar av och förhållningssätt till professionsbegreppet. När jag i en vidgad mening fortsättningsvis använder ”profession” och ”professionsutveckling” är fokus på möjligheter till lärande och kompetensutveckling inom professioner där både deltagare och huvudmän lever ut sina religiösa övertygelser.

Enligt ovan angivna sätt att resonera har såväl huvudmän, deltagare, volontärer och ansvarig personal i dessa professioner möjlighet att forma miljöer där upptäckter görs och goda pedagogiska och existentiella erfarenheter ackumuleras genom att dilemman identifieras och hanteras med olika strategier. Det är önskvärt att samla och analysera mer kunskap om hur dessa processer, där intentionell religion är en given faktor, faktiskt går till. I denna artikel fortsätter jag därför att undersöka på vilka sätt den praktiska teologin kan lämna bidrag till sådana studier. Och till detta återkommer jag i diskussionen efter materialgenomgången.

Genomgång av materialet

Nu till genomgången av materialet. Först ges en bakgrund till rapporten *När tilliten prövas: En studie av studieförbundet Ibn Rushds samhällsbidrag* (Amnå 2019). Därefter ska något sägas om vad det innebär att synliggöra föreställningar. Slutligen redovisas min närläsning strukturerad kring relationen mellan religion och samhället samt aktörers engagemang.

Bakgrund till rapporten

Bakgrunden till rapporten är följande: I april 2018 gav Folkbildningsrådet en utredare ett sju månader långt uppdrag att studera Ibn Rushds verksamhet i förhållande till statsbidragens ändamål och Folkbildningsrådets demokrativillkor (Amnå 2019:17). Studieförbundet hade då kritiserats hårt, inte minst i media, för att bedriva sin verksamhet på ett sådant sätt att de inte förtjänade statsbidrag. Ibn Rushd bildades 2001 som ett studieförbund för muslimer på islamisk grund när det gäller synen på människan och samhället. När förbundet grundades sades det vara ideologiskt och partipolitiskt obundet med muslimskt sätt att se på människan och samhället. Från början startades förbundet av nio medlemsorganisationer.²

En återkommande problematik har varit att inbjudna föreläsare till cirkelverksamhet uttryckt vad som uppfattades vara antisemitiska, antidemokratiska och/eller homofoba åsikter utan att dessa blivit bemötta. För att genomföra granskningen samlades empiriska data in med flera kompletterande metoder men med tyngdpunkt på textanalyser och samtalsintervjuer

---

² De nio medlemsorganisationerna som bildade Ibn Rushd är: Islamiska Förbundet i Sverige (IFiS), Sveriges Muslimska Scouter (SMS), Sveriges Muslimska Studenter (Al-Khawarizmy), New Moon kulturorganisation, Koranläsarnas förbund, Islamic Relief, Förenade Islamiska Föreningar i Sverige (FIFS), Sveriges Muslimska Förbund (SMF) samt Sveriges unga muslimer (SUM), se Amnå 2019:27.

(Amnå 2019:18). Rapporten täcker in områden som studieförbundets historiska utveckling organisatoriskt och idémässigt, de lokala och nationella verksamheterna liksom vilka som deltar i deras folkbildning, hur de själva uppfattar nuläget och framtiden för studieförbundet, vad myndigheter, forskare, folkvalda och enskilda debattörer ger för bild av studieförbundet. Sedan görs sammanfattande bedömningar av det insamlade materialet. Genomgående i studien av studieförbundet Ibn Rushds samhällsbidrag är att religion framställs som ett område där det blivit nödvändigt med omförhandling.

Att synliggöra föreställningar

Min närläsningen av rapporten har ambitionen att synliggöra föreställningar. Dels föreställningar om relationen mellan religion och samhälle såsom de framträder i studien av Ibn Rushd, och dels föreställningar om de olika aktörernas engagemang. Med föreställningar avses fortsättningsvis centrala tankegångar, bilder och/eller argumentation, vilka alla säger något om (1) relationen mellan tro och samhälle och (2) aktörers agerande i verksamheterna. Vidare har ”föreställningar” en objekt-sida och en subjekt-sida. Alla skribenter relaterar sina resonemang till någon utövad verksamhet i historisk samt nutida kontext. Det är föreställningens objekt-sida. När resonemang och argumentation däremot bygger på samt kretsar kring värderingar och inlägg i pågående diskussioner, då är det föreställningens subjekt-sida.³

Som tidigare angetts är huvudintresset i min närläsning riktat mot den intentionella religionen. Detta av två skäl. För det första: När religion ”enters the system”, eller när professioner med religiösa huvudmän som agerar från religiöst konceptualiserade föreställningar om ideologi, teologi och existens agerar i civilsamhället, är det fullt möjligt att detta kan leda till professionsutveckling. Det vill säga att möten mellan människor med olika och tydligt uttalade religiösa övertygelser sker på ett sådant sätt att professionsspecifika dilemman identifieras och hanteras med strategier vilka är av värde för fler än de som deltar i verksamheten. Likaså kan det handla om interna spänningar, eller omförhandlingar inom en religion och mellan dess utövare. För det andra: Att ha intentionell religion i fokus för studier av TBO är teoretiskt intressant. Utlevd tro beskrivs och behandlas nämligen i det moderna samhället företrädesvis som ett problem. Detta får till konsekvens att både religiös tillhörighet och religiösa aktörer behöver förklaras och försvaras. Även om det sekuläras normativitet allt mer ifrågasätts har det ännu ett tolkningsföreträde. Föreställningar om intentionell, utlevd religion är på förhand negativt laddade (Milbank 1990, Davie 2000, Bretherton 2010, Halldorf 2018).

Föreställningar om relationen mellan religion och samhälle i beskrivningarna av trosbaserade organisationer

När det gäller relationen mellan religion och samhälle regleras TBO:s manövreringsutrymmen av statens vilja att ge ekonomiska stöd till verksamheterna. Med ekonomiska bidrag följer alltid någon typ av villkor. Bretherton noterar därför att de nya möjligheterna som getts religiösa aktörer till olika former av samverkan inom civilsamhället är tudelade. I bästa fall får

---

³ | ett tidigare arbete har jag använt ”föreställningar” som ett redskap vid närläsning, se Hallenius 2003.

professioner med religiöst huvudmannaskap chansen att med sin egen röst och identitet bidra till det allmänna goda. Det sämre utfallet av de nya formerna av samverkan och partnerskap innebär ”simply another chapter, albeit a postsecularist one, in the modern subversion of the church by the state” (Bretherton 2010:57).

Uppdraget att granska det muslimska studieförbundet Ibn Rushd startade därför att tilliten prövades. I rapportens avslutande del finns frågan om studieförbundets tillförlitlighet kvar:

Trots sina rötter och sin tydliga religiösa bas har Ibn Rushd förskjutit sin ambition från att vara ett muslimskt studieförbund till att bistå muslimer i Sverige med att utveckla en svensk-muslimsk identitet. Från att ha varit ett (?) religiöst projekt har det utropat sig till ett kulturellt identitetsprojekt... *Det tål dock att reflektera över trovärdigheten bakom denna viljeinriktning* (Amnå 2019:175, min kursivering).

I rapporten konstateras att studieförbundet bildades med syftet att hjälpa muslimer in i civilsamhället och att stärka deras muslimska identitet. Ambitionen från förbundets sida har varit att, utifrån muslimsk grund, bidra till integration på den svenska arbetsmarknaden genom sin bildnings- och utbildningsverksamhet (Amnå 2019:26; 90). När förbundsrektorn Omar Mustafa får komma till tals betonar han att strategin *inte* är att sprida islam som religion. Det är inte frågan om ett missionerande uppdrag. Istället ligger fokus på att arbeta med muslimer som grupp där de flesta inte aktivt praktiserar sig religion.

Målet med verksamheterna inom de olika studieförbunden är att hantera de samhällsutmaningar som möter muslimer i Sverige. Men visionen har förskjutits. Visionen var från början att ”islam ska vara en självklar del av Sverige”. Nu framhålls istället att ”muslimer ska vara en självklar del av Sverige” (Amnå 2019:91; 93–94). På riksplan finns det alltså en tydlig vilja att nedtona islam som religiös tillhörighet, och istället framhålla att svensk-muslimsk identitet är ett kulturellt projekt. Med tidigare nämnd terminologi: religionen framhålls av centrala företrädare inte i första hand som intentionell utan organisk. Samtidigt är bakgrunden till studien att trovärdigheten bakom denna viljeinriktning ifrågasatts. Den centrala föreställningen är att detta kulturella identitetsprojekt inte självklart håller vad det lovar.

Med ambitionen att ange huvuddragen i den teologiska omvärld Ibn Rushd växt fram och verkar i, intervjuades ett antal sakkunniga islamologer och religionsforskare samt några centrala representanter inom Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer (Amnå 2019:30–38). Organisationen Muslimska brödrskapet tas som ett exempel på en problematisk medlemsorganisation. Både socialantropologen Aje Carlbom och professorn i islamisk teologi och filosofi, Mohammed Fazlhashemi, hävdar enligt rapporten att ett kännetecken på en problematisk medlemsorganisation är att den ger uttryck för idén att tron ska få konsekvenser i en social praktik. Carlbom påpekar att en central aspekt av Muslimska brödrskapets ideologiska skola är att arbeta med gradvis förändring av samhället inom ramen för *dawa*, det vill säga ”mission” (Amnå 2019:37). Om Fazlhashemis resonemang sägs i rapporten att han ”finner det inte märkvärdigt om individer inom Ibn Rushd eller deras medlemsorganisationer visar sympatier för den del av Muslimska brödrskapet som vill omsätta tron i social praktik”

(Amnå 2019:38). En bärande föreställning bakom dessa resonemang är således att intentionell religion skapar problem genom anspråken på att vilja förändra sociala och politiska omständigheter utifrån tydliga religiösa utgångspunkter.

När företrädare för studieförbundet intervjuas återkommer i redovisningen ofta uttrycket ”svensk-muslimsk identitet”. Men enligt rapporten finns det ett spänningsförhållande mellan riksnivån och medlemsorganisationerna. Både tidigare nämnda Muslimska brödraskapet (Amnå 2019:40–41) och organisationen Islamic Relief är tydliga med att deras kärnverksamheter är religiösa, och att verksamheten utgår från muslimska värderingar (Amnå 2019:45). Lamia Elmar, ordförande för Islamic Relief, påstår att den tydliga religiösa profilen är en tillgång när det gäller förändringsarbete, som till exempel när det gäller kvinnors rättigheter, ”då de förstår att organisationen inte vill beröva dem deras identitet eller religion” (Amnå 2019:45). I rapporten noteras att i likhet med andra svenska studieförbund som har rötter i kristen bildningsverksamhet, så har även Ibn Rushd tonat ner sin religiösa profilering. ”Istället för att lägga betoningen på islam lyfts den svensk-muslimska identiteten fram. Ett förestående namnbyte lär gå i samma riktning. På det sättet försöker man bredda målgruppen” (Amnå 2019:106).

Den här mer neutrala hållningen hos Ibn Rushd centralt framställs också som en strategi för att navigera i det mer infekterade förhållandet mellan sunni- och shiamuslimer. För båda dessa grupper är den tydligt religiösa identiteten ett av skälen till en rad olika samarbetsvårigheter. Till detta kommer ytterligare en riktning inom islam som studieförbundet behöver hantera – salafismen. Inom denna islamska riktning förkastas både sunni- och shiamuslimer, likaså anklagas Muslimska brödraskapets för att vilseleda muslimer. Rörelser som salafismen får, enligt studieförbundsordförande Zana Muhammad, ingå bland övriga grupperingar så länge de står upp för Ibn Rushds värdegrund och riktlinjer (Amnå 2019:33). Föreställningen utredningen här ger uttryck för är att rörelsen från en tydlig förankring i islam mot en mer neutralt hållen svensk-muslimsk identitet har olika stark förankring i studie-förbundet.

I rapportens avslutande analys skrivs angående identitetsutvecklingen inom Ibn Rushd att ett identitetspolitiskt projekt där särarten betonas kan motverka sitt eget syfte. Från medlemsorganisationerna har det hela tiden framhållits att när den svensk-muslimska identitetens stärks, där deras muslimska sätt att leva inte upplevs som hotat, kommer muslimska grupper våga ta mer plats i samhället. Dels påpekas att faran med att betona sin religiösa särart är att gruppen/grupper låser in sig i sina särintressen, vilket minskar möjligheten till insyn (Amnå 2019:175–176). Förutom detta betonas även att Ibn Rushd ägnar sig åt något så komplext som att bevara och forma en religiös identitet i ett land präglad av sekularitet. Ett längre citat från Fazlhashemi används för att beskriva tre olika förhållningssätt till sin religion bland unga människor med muslimsk bakgrund. Den första gruppen har minimal religiös identitet. I den andra gruppen dominerar religionen totalt, eller åtminstone upp till 90 % av identiteten. Sedan finns en tredje mellangrupp. Här blir det tydligt att denna grupp är den vars hållning borde premieras, den är mest intressant. Och hur gruppen beskrivs säger en hel del om föreställningen om vad som anses vara den goda relationen mellan religion och samhälle:

De väljer att förhandla om sin identitet och förhållningen till det sekulära samhället istället för att förlita sig enbart till de religiösa auktoriteternas tolkningar och texter. De tar en aktiv roll att anpassa sin religiösa identitet till det omgivande samhällets förutsättningar (Amnå 2019:177).

Föreställningar om aktörers agerande

Cameron et al. (2010) påpekar att deras studie av den trosbaserade organisationen *Housing Justice*, en rikstäckande organisation i England som arbetar med hemlösa, visar på hur en organisation ”solidly based in the Christian churches” agerar direkt med samhället i all dess mångfald (Cameron et al. 2010:130). Vidare konstateras att TBO, av detta skäl, erbjuder möjligheten att studera ytor där det religiösa och sekulära möts (Cameron et al. 2010:130). Det är en sådan yta Ibn Rushds cirkelledare, föreläsare och representanter för ledningen, försöker att navigera på. Låt vara att det sker med utgångspunkt i en annan religion, med olika motiv och skilda agendor. I rapportens avslutande del görs följande bedömning:

Vår deltagaranalys indikerar att Ibn Rushd når en grupp av medborgare som skiljer sig från den genomsnittliga deltagaren i de andra studieförbundens verksamhet genom sin utländska bakgrund, kortare utbildning, lägre inkomst och svagare ställning på arbetsmarknaden. Det skapar särskilda förutsättningar och utmaningar för Ibn Rushd som ett integrations- och etableringspolitiskt projekt (Amnå 2019:168).

Här framgår två saker. Dels avviker, enligt utredningen, Ibn Rushd från andra studieförbund i Sverige. Både etniskt, utbildningsmässigt, ekonomiskt och när det gäller sysselsättning. Och dels innebär detta att studieförbundets egen ambition att vara ett integrations- och etableringsprojekt tydligt präglas av nämnda förutsättningar. Vidare framgår av rapporten att Ibn Rushd är en aktör vars syfte är att ”skapa ett stabilt folkrörelsearbete och en demokratiseringsprocess hos sin målgrupp” (Amnå 2019: 91).

Eftersom rapporten från början skrevs därför att tilliten blivit skadad är det inte märkligt att studieförbundets problem med integration, etablering och demokratiprocesser hamnar i förgrunden. Kritiken mot Ibn Rushd som tas upp i rapporten berör ett antal områden som utredningen identifierat. Områden som tas upp är: brist på transparens, segregeringseffekter, könsdiskriminering, antisemitism, homofobi, representativitet, ”offerkoftan” samt kopplingen till Muslimska brödrskapet (Amnå 2019:109–119). Vidare identifieras ”två grupper av misstag”. Ena gruppen av misstag är de som begåtts av organisationen ensam eller tillsammans med medlems- eller samarbetsorganisationer. Den andra gruppen gäller företeelser som endast påstås vara begångna av medlems- eller samarbetsorganisationer. Tillsammans rör det sig om 27 unika händelser.

Till nämnda problembilderna hör att den ”teologiska miljön” präglas av en konfliktfylld relation mellan sunnimuslimer, shiamuslimer och salafister. Lösningen på denna konflikt har från Ibn Rushd varit att låta shiamuslimska organisationer – som är den mindre av riktningarna inom islam – och salafister – som är den mest radikaliserade riktningen inom islam – vara med i studieförbundet så länge de står upp för Ibn Rushds värdegrund och riktlinjer (Amnå 2019:33).

En av de större medlemsorganisationerna i Ibn Rushd är Förenade islamiska föreningar i Sverige (FIFS). För att få sin roll som paraplyorganisation för flera muslimska föreningar att fungera, väljer aktören att inte placera sig själv inom någon av islams inriktningar. Detta skulle, enligt representanter för FIFS, begränsa medlemmarna och deras olika teologiska tolkningar (Amnå 2019:43).

Sättet att hantera dilemmat med potentiella och reella konflikter inom Ibn Rushd och dess medlemsorganisationer är att så långt det är möjligt ha en inkluderande strategi – både när det gäller välkomnade och i fråga om teologiska ställningstaganden.

Att denna ”neutrala hållning” till den egna religiositeten också är en önskvärd strategi när det gäller att fullfölja det egna uppsatta målet att verka för integration ger Carl bom uttryck åt: ”För att det ska fungera måste man tona ned sin annorlundahet och bli mer anpassad i betydelsen att lära sig svenska och hur svenska normsystem fungerar” (Amnå 2019:111). Politikern Hanif Bali påpekar, å sin sida, att när människor blir, eller förblir, ”religiöst konservativa” försvårar det integrationsarbetet:

Det blir också en värdeclash i praktiken, när stora grupper av människor är religiöst konservativa. Då blir det helt plötsligt fult för en kvinna att jobba på en arbetsplats med andra män, och sådana värderingar upprätthålls. Då motarbetar vi en harmonisk upplösning av muslimer in i det svenska samhället [...] Det behöver inte betyda att man lämnar sin religion, utan att man istället assimileras värderingsmässigt in i det västerländska samhället (Amnå 2019:112).

Som utbildningsaktör valde Ibn Rushd inledningsvis Sensus, Svenska kyrkans studieförbund, till partner därför att ”deras religiösa inriktning skapade förutsättningar för en förståelse mellan dem” (Amnå 2019:25). Även om denna hållning, det vill säga att ha den egna religiösa identiteten i förgrunden när det gäller val av samarbetspartner, inte är representativ för studieförbundets fortsatta strategi, säger den något viktigt. När företrädare för Sensus resonerar kring relationen mellan studieförbunden konstateras att samhällsklimatet fokuserat på det negativa kring religiositeten istället för det positiva: ”De menar att Ibn Rushd får bära en stor tyngd på sina axlar, då terrorism har skapat en rädsla i samhället som i sin tur föder misstankar mot muslimer” (Amnå 2019:157).

Här framträder en föreställning om att en tydlig religiös tillhörighet blir incitamentet för att söka sig till andra aktörer för vilka religionen är en viktig del av identiteten. Det aktörerna söker hos varandra är förståelse för den särskilda problematik som uppstår just därför att den utlevda religionen inte bortförhandlas trots det rådande samhällsklimatet.

I rapporten framkommer slutligen beskrivningar av hur företrädare för Ibn Rushd har agerat i de uppkomna utmaningar som beskrivits ovan. En lokal förening uteslöt en man som stod fast vid uppfattningen att religionen inte tillåter att kvinnor pratar med män (Amnå 2019:123). När det gäller de händelser då föreläsare med antidemokratiska åsikter anlitas till föreläsningar hävdar Mustafa att förbundet brustit i sina kontrollrutiner. En annan centralt anställd påpekar att skälet till att olämpliga föreläsare kommit till tals är resursbrist. Det är helt enkelt för tidskrävande att kontrollera alla som bjuds in att hålla föredrag (Amnå 2019:155).

När anställda inom Ibn Rushd Södra distrikt redogör för tankarna kring hur studieförbundets profil förändrats genom åren konstateras att riktningen inom förbundet är att man blir mer ”kompatibel” eller ”lätthanterlig” med svenska värderingar (Amnå 2019:76). Det nämns även att de egna religiösa sedvänjorna har anpassats till den svenska kontexten utan att muslimska övertygelser för den sakens skull kompromissats med:

Vi har under årens lopp gjort ramadanbord, en fråga som inte ens existerar i en muslimsk kontext började plötsligt existera i en svensk kontext för att det finns goda värderingar om julbord. Vi gjorde då ett ramadanbord till hemlösa. Det är goda värden som vi applicerade på vårt sätt, i vår kontext, för samma målgrupp som behöver hjälpen. Men vi sätter inte julskinka på bordet, för det är ramadan. Så vi bjuder på falafel eller någon liknande (Amnå 2019:76).

Rapporten tillhandahåller också föreställningar om hur ett studieförbund där den utlevda religionen förekommer i hög grad, och som samtidigt disciplinerar sina deltagare, inte kan leva upp till statliga krav på grund av resursbrist när det gäller kontroll och samtidigt utgör en yta där utövandet av den egna religionen finner nya uttryck.

Diskussion

Jag ska nu i ljuset av tidigare redovisning av materialet diskutera hur praktisk-teologisk forskning kan generera kunskap om professionsutveckling som sker inom TBO. Diskussionen använder, som redan sagts, aktuella perspektiv inom den anglosaxiska praktiska teologin. Med hjälp av detta upplägg vill jag slutligen skissa på två svar gällande *vad* professionsutveckling inom TBO är för något samt visa *hur* den praktiska teologin kan bidra.

Intentionell religion, praktisk teologi och postsekulär kompetens

Praktisk teologi är ett ämne som studerar miljöer och verksamheter där aktörer är engagerade utifrån religiösa övertygelser. Den intentionella religionen har, som redan visats, varit och är en bas för engagemang i civilsamhället. Min närläsning ger dock vid handen att rapporten domineras av föreställningar om att det är problematiskt när den religiösa tron levs ut i praktiken. Religionens organiska sida, i det här fallet Ibn Rushds strävan att vara mer ett ”kulturprojekt” för muslimer, bedöms som rätt väg att gå. Detta gör att grundanalysen lutar sig mot det binära antagandet att antingen förblir studieförbundet konservativt och på tvärs med rådande normer eller så bejakar organisationen behovet av omförhandling i en mer liberal riktning.

Zoë Bennett et al. (2018) har inom den praktiska teologin formulerat ett mer nyanserat analysverktyg för att identifiera och analysera vad de benämner som ”Critical Space”. Med begreppet avses sociala processer där traditioner levs och tolkas/omtolkas och redskapet är en

typologi bestående av fyra förhållningsätt till den egna religionens traditioner.⁴ De fyra typerna är: (1) radikal lydnad till traditionerna; (2) bejakande av utveckling och förändring inom traditionerna; (3) radikal kritik av och uppbrott från traditionerna och slutligen (4) föreställningar och minnen inom traditionerna som väg till framtiden (Bennett et al 2018:116–131).

När det gäller att upptäcka och ta vara på professionsutvecklande möjligheter inom TBO har detta verktyg tre fördelar. För det första är det formulerat utifrån antagandet att utlevd religion inte nödvändigtvis är ett problem. Istället synliggör typologin fler möjliga förhållningsätt hos både huvudmän, anställd personal, volontärer och deltagare i verksamheterna, där religionen levs ut konkret. För det andra blir det med hjälp av den här typologiseringen lättare att studera förändringar i uppfattningar över tid. I rapporten finns föreställningar vilka kan placeras inom en eller flera av dessa kategorier. Den typen av kunskap, där ett mer nyanserat synsätt på religiösa professioners eget förhållningssätt till traditioner inom religionen sett över tid, är värdefull i ett mångreligiöst samhälle. Och den praktiska teologin bidrar då med en röst, med perspektiv och med kunskapssökande som, utifrån sina egna religiösa traditioner inom kristendomen, hjälper till att bättre förstå villkoren för verksamheter där det dagligen sker mångreligiösa möten. Eller där det ofta blir frågor om lojaliteter när det gäller hur den religiösa identiteten ska förhålla sig till dominerande professionskulturer och/eller sekulära kravbilder. Likaså är det möjligt att detta praktisk-teologiska perspektiv kan behandla och analysera frågorna om religiös särart annorlunda än vad fallet är i rapporten. För det tredje kan den här typologin synliggöra utbildningsorganisationens och personals egna förmågor att kritiskt värdera sin egen och andras traditioner just utifrån det faktum att interaktionen sker på icke-neutral mark – det vill säga att deras kompetens att förhandla ”inifrån”. Denna kompetens finns sannolikt ackumulerad i studieförbund där dukandet av ramadanbordet blir möjligt. Eller i frikyrkor som i samarbete med kristna folkhögskolor bedriver undervisning i svenska för invandrare (sfi), med många muslimska deltagare, i sina lokaler.

---

⁴ Ett av det mest kända exemplet på teologisk typologi är den som Richard H. Niebuhr presenterade i *Christ & Culture* (1951). I den anges fem typer av relationer mellan Kristus och kulturen: (1) Christ Against Culture, (2) The Christ of Culture, (3) Christ Above Culture, (4) Christ and Culture in Paradox och slutligen (5) Christ the Transformer of Culture. Bretherton (2010) tillhör de teologer som efterlyser bättre lämpade analysredskap när det gäller att typologisera relationen mellan kyrkan och samhället, eller för den delen, Kristus och kulturen. Etikern Stanley Hauerwas är en av dem, inspirerad av den mennonitiska teologen/anabaptistteologen John Howard Yoder, som kritiserat Niebuhrs inflytelserika typologisering (Hauerwas & Willimon 1989). Kärnan i kritiken är att typologin är konstruerad utifrån antagandet att det finns en skapelsegiven kultur som blir normerande för hur Kristi verk bedöms. Ytterligare ett problem är att Niebuhrs egna övertygelser i frågan om relationen mellan Kristus och kulturen blir mer eller mindre osynliggjord (Berkman & Cartwright 2001:107). Teologen Arne Rasmusson (2020) har nyligen kritiserat det radikalortodoxa projektet för att i för hög grad utgått från historiska narrativ utan att använda sig av kvantitativa data för att underbygga sina slutsatser. Detta får till följd, enligt Rasmusson, att rimliga forskningsfokus helt eller delvis tappas bort när kyrkligt liv beskrivs och analyseras inom denna teologiska riktning. Jag argumenterar i denna artikel för att samtida praktisk teologi med sin tydliga empiriska bas har goda möjligheter att ta fram typer med större träffsäkerhet när det gäller den utlevda religionen och religiösa traditioner, och att detta i sin tur bidrar till professionsutveckling för TBO. För ytterligare exempel på diskussion om ”tradition” inom praktisk teologi, se Cameron et al. (2010:25-27), Ward (2017:36–37; 137–139), samt Råmundal (2017).

I boken *Gud: Återkomsten* (2018) efterlyser kyrkohistorikern Joel Halldorf en post-sekular kompetens. Den här typen av kompetens innebär, för det första, att ha förmågan att låta olika sanningsanspråk leva sida vid sida utan att ”tvinga” den ena sidan till underkastelse. Och för det andra, att ha förståelse för att praktik är viktigare än teori. Det kan vara lättare att leva gemensamt genom att ha fokus på det konkreta livet snarare än ett abstrakt lärosystem (Halldorf 2018:163). Tidigare nämnda Bennett et al. (2018) påpekar angående den praktiska teologins studier av praktiker: ”Our strong claim is that practical theology and practical theological research begins, proceeds by, and ends – in practice [...] Religion is more than belief” (Bennett et al. 2018:57). De kvalitativa forskningsmetoderna inom praktisk teologi, så som de beskrivs av John Swinton och Harriett Mowat (2006), erbjuder ett särskilt sätt att se och upptäcka. De skriver: “A good piece of qualitative research is like a detective story without a fixed ending” (Swinton & Mowat 2006:8).

För att underbygga sökandet efter den postsekulära kompetensen med forskning behövs, enligt min mening, dels att studier genomförs på miljöer där olika sanningsanspråk kommer till uttryck i religiösa praktiker. Det är också nödvändigt att huvudmän, anställda, volontärer och deltagare i TBO verksamheter alla får sina röster hörda genom att kvalitativa metoder tillämpas för insamling av data och analys av materialet. Den praktiska teologin kan då, med sitt sätt att se och upptäcka, hjälpa till att ta fram ny kunskap om vad det innebär att leva med och leva ut religiösa övertygelser i en värld av skillnader. Och den kunskapen kan, i sin tur, bidra till att göra verksamma inom professionerna bättre rustade för sina uppgifter.

Jag vill här nämna ett exempel på hur en sådan hållning kan skrivas fram. Från avdelningen för historiska och politiska studier vid Kwame Nkrumah universitet för vetenskap och teknologi publicerades Samuel Adu-Gyamfi och Emmanuella Elikplim Awukus artikel om religion och renhållningsarbete i en stad i Ghana. Intressant är att deras utgångspunkt är att “The role of religion is a relevant theme because of the deeply rooted beliefs of citizens and the leaders alike. Whether the belief stems from Christianity, Islam, African Traditional Religion, or any other religion, traces of it is evident in individuals, such that, very often, majority of the decisions they make is a reflection of these convictions” (Adu-Gyamfi & Elikplim Awuku 2018:40). En av studiens slutsatser är att “religion can be an effective and efficient tool to deal with issues of sanitation if only religious people will be faithful in the teachings of their religion” (Adu-Gyamfi & Elikplim Awuku 2018:59).

För mig är detta ett exempel på en postsekulär forskningsansats. Religiösa utövares engagemang i civilsamhället tolkas inte på förhand som problematiskt därför att professioner, huvudmän och engagerade deltagare slår vakt om en tydlig religiös identitet. Vidare bör det påpekas att artikeln är en illustration av den forskning Johnson et al. (2008) efterlyser. I deras litteraturöversikt framhålls att det finns en relation mellan intentionell religion och lyckade insatser när det gäller att hjälpa människors fysiska och psykiska problem. Mot den bakgrunden behöver den utlevda religionen i högre grad bli föremål för undersökningar när det gäller positiva bidrag till civilsamhället (Johnson et al. 2008:21–22). Återigen är detta en postsekulär hållning som den praktiska teologin, rotad i egna religiösa traditioner och med tydlig inriktning på att studera praktiker, kan bidra med när det gäller utvärderingar av TBO.

Mitt första svar på frågan vad professionsutveckling inom TBO är för något lyder: Utveckling av professionens samlade kunnande och enskilda anställdas och volontärers förmågor att utföra sina uppgifter i linje med sitt uppdrag. Detta sker när de egna och andras uttryck för intentionell religion från början betraktas som en bland många tillgångar. Kunskap om sådana processer har den praktiska teologin resurser att både studera *och* utveckla.

Praktisk teologi och utbildningsstrategiska vägval

En notering jag gjort vid min närläsning är att rapporten å ena sidan visar på komplexiteten förenad med att utvärdera en utbildningsaktör där olika tolkningar av den egna religionens traditioner pågår. Men å andra sidan rör sig föreställningarna om aktörernas engagemang inte över en särskilt omfattande skala. Det vore annars ett rimligt resultat med tanke på att det framgår, på flera nivåer, att Ibn Rushd är vad Bennett et al. (2018) kallar för ett *Critical Space*, där aktörerna uppenbarligen ställs inför dilemman och gör utbildningsstrategiska vägval eftersom flera religiösa traditioner möts i den dagliga verksamheten.

Swinton och Mowat (2006) har visat hur praktisk teologi med kvalitativa forskningsmetoder kan användas för att studera särskilda grupper i sina givna sammanhang. Ett exempel är sjukhuspräster. De noterar att steget från församlingspräst till sjukhuspräst innebär en process av professionalisering. "Becoming part of a distinct group (in this case chaplains) requires distinction such as these to be made, in this case the unique work of the chaplain as distinct from other forms of ministry" (Swinton och Mowat 2006:183). Vidare påpekar de att ett tydligt strategiskt vägval för många präster, som går från församling till sjukhus, är att välja en "neutral linje" i mötet med patienter och anhöriga. Skälet till detta vägval är att de ser det som del av professionen att möta mer "allmänna andliga behov", att agera agendafritt och att en tydlig koppling till den egna religionen utgör ett hinder för professionellt agerande (Swinton & Mowat 2006:185). Detta vägval sätts sedan, hos Swinton och Mowat, in i en större teologisk diskussion om vad riktningen från det mer specifika att verka som församlingspräst till den mer allmänna rollen sjukhuspräst gör med de inblandade. Vad den praktisk-teologiska forskningen bidrar med i detta fall är en komplexifiering⁵ av den ovan nämnda professionaliseringsprocessen där det blir möjligt att: "reveal and understand some of the deep theological understandings and challenges which sit at the heart of developing and changing the discipline of chaplaincy" (Swinton och Mowat 2006:190-191).

I rapporten är det uppenbart att utbildningsanordnarna, Ibn Rushd, både på nationell nivå och i de lokala studieförbunden har försökt att hantera dilemman som har med intentionell religion att göra. Föreställningarna om de utbildningsstrategiska vägvalen som gjorts är inte komplexifierade. Som tidigare nämnts präglas rapporten av föreställningarna att det sker en önskvärd omförhandling av den religiösa identiteten och att den rätta riktningen är att gå mot en mer "neutral linje" i förhållande till sina egna religiösa traditioner.

---

⁵ För ytterligare diskussion om den praktiska teologins möjligheter att komplexifiera praktiker och vägval, se Ward (2017:103-104).

För professioner som under längre tid levt med och hanterat spänningar mellan å ena sidan sekulära krav och riktlinjer som uppfattas som problematiska, och å andra sidan krafter inifrån som drar åt olika håll eftersom den intentionella religionen tolkas olika, finns ett stort behov av att få sina dilemman och utbildningsstrategiska vägval beskrivna och analyserade på ett mer komplexifierat sätt. Det skulle, enligt min mening, med stor sannolikhet fungera som ett incitament för professionsutveckling i de professioner där utlevd religion är en given faktor, och där den intentionella religionen inte ses som en del av problemet utan som en avgörande kraftkälla för engagemang i civilsamhället.

Mitt andra svar på frågan om vad professionsutveckling i TBO kan tänkas vara lyder därför: Att ge röst åt och tillvarata lärdomar som görs inom professioner baserade på en tydlig religiös identitet, där dilemman har lösts på ett sådant sätt att det är av intresse både för aktörer som hanterar liknande utmaningar och för samhället i stort.

Avslutning

I denna artikel har jag diskuterat hur perspektiv från den praktiska teologin kan bidra till studiet av möjligheter till professionsutveckling inom trosbaserade organisationer. Det är min uppfattning att professionsutveckling definitivt är ett case för den praktiska teologin. Behovet av att utifrån praktisk-teologiska utgångspunkter undersöka, tillvarata och utveckla kompetens inom TBO är stort men har hittills tilldragit sig ett svagt forskningsintresse. När jag analyserat en rapport som rört sig inom detta fält visar genomgången att när en profession där intentionell religion är en given faktor granskas, blir föreställningarna om denna i bästa fall ensidigt kritiska eller i värsta fall direkt missvisande. Viktig kunskap om en ständigt växande utbildningssituation inom professioner där utlevd religion både ses som en självklarhet och tillgång tenderar därmed att gå förlorad.

Med hjälp av den praktiska teologins perspektiv är det däremot, som jag visat, möjligt att med utgångspunkt i studier av TBO både att finna och utveckla postsekulär kompetens. Inte minst när det gäller ett mer mångbottnat sätt att tolka *och* kritiskt pröva vad som pågår både i religionsmöten och vad som sker med religiösa grupper omförhandlingar av den egna identiteten i ett allt mer postsekulärt samhälle. De religiösa aktörernas roll i civilsamhället, och den professionsutveckling som pågår inom dessa verksamheter, behöver bli föremål för vetenskapliga studier med förmågan att synliggöra och tolka vad som sker i deras ”Critical Space” (Bennett et al 2018). Likaså finns behov av studier där professioners förhållande till den egna religiösa traditionen och samhällets rådande normer, grundad på en komplexifiering hämtad från den praktiska teologin, kritiskt granskas (Swinton & Mowat 2006).

Min övertygelse är att ett sådant bidrag är fruktbart för fortsatt praktisk-teologisk forskning.

Referenser

- Adu-Gyamfi, Samuel & Elikplim Awuku, Emmanuel (2018). "Religion and Sanitation in a City in Ghana: A Conundrum?" I: *Bhatter College Journal of Multidisciplinary Studies*, 8 (1), s. 39-61.
- Amnå, Erik (2019). *När tilliten prövas: En studie av studieförbundet Ibn Rushds samhällsbidrag*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Bennett, Zoë, Graham, Elaine, Pattison, Stephen & Walton, Heather (2018). *Invitation to Research in Practical Theology*. London: Routledge.
- Berkman, John & Cartwright, Michael (Red.) (2001). *The Hauerwas Reader*. Durham, NC: Duke University Press.
- Borgehammar (2020) "Den praktiska teologin som professionsteori" i: *STK*, Årg. 97, 69-90.
- Bretherton, Luke (2010). *Christianity & Contemporary Politics: The Condition and Possibilities of Faithful Witness*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Cameron, Helen, Bhatti, Deborah, Duce, Catherine, Sweeney, James & Watkins, Clare (2010). *Talking About God in Practice: Theological Action Research and Practical Theology*. London: SCM Press.
- Davie, Grace (2000). *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates*. Oxford: Oxford University Press.
- Ehnberg, Jenny & Nahfeldt, Red. (2019) *Samhällsteologi: Forskning i skärningspunkten mellan akademi, samhälle och kyrka*. Stockholm: Verbum.
- Halldorf, Joel (2018). *Gud: Återkomsten*. Örebro: Libris.
- Hallenius, Mikael (2003). *Metod, svensk modernitet och historiska föreställningar: En historiedidaktisk titthållsundersökning med särskild referens till Alva Myrdal, D-uppsats i historia, Högskolan Dalarna*.
- Hallenius, Mikael (2016). *Spår av den osynlige: Om andlig klarsyn*. Örebro: MarcusFörlag.
- Hallenius, Mikael (2018). *Det överflödande hjärtat: Om evangliesation*. Örebro: MarcusFörlag.
- Hallenius, Mikael (2019). *Ett dubbelt svek: Om trons prövning*. Örebro: MarcusFörlag.
- Holmefur, Niklas (2016). *Den osynliga religionen: Analys av policy för svensk utvecklingspolitik 2010–2014*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Hudson, Alison (2009). *New Professionals and New Technologies in New Higher Education? Conceptualising Struggles in the Field*. Umeå: Umeå School of Education.
- Johnson, Byron R., Tompkins, Ralph Brett & Webb, Derek (2008). *Objective Hope: Assessing the Effectiveness of Faith-Based Organizations: A Review of the Literature*. Waco, TX: Baylor ISR.
- Linder, Stig & Idestrom, Jonas (2019) *Welfare State Supporter and Civil Society Activist: Church of Sweden in the "Refugee Crisis" 2015*. *Social Inclusion* (ISSN: 2183–2803), Volume 7, Issue 2, Pages 4–13 DOI: 10.17645: si.v7i2.1958
- Milbank, John (1990). *Theology & Social Theory: Beyond Secular Reason*. Oxford: Blackwell.
- Moremen, William M. (1984). *Developing Spiritually & Professionally*. Philadelphia, PA: Westminster Press.

- Niebuhr, Richard H. (1951). *Christ & Culture*. New York, NY: HarperOne.
- Peterson, Eugene H. (1989). *Working the Angles: The Shape of Pastoral Integrity*. Grand Rapids, MI: WM. B. Eerdmans Publishing Co.
- Piper, John (2013). *Brothers, We Are Not Professionals: A Plan to Pastors for Radical Ministry*. Nashville, TN: B&H Publishing Group.
- Rasmusson, Arne (2020). "Radical Orthodoxy on Catholicism, Protestantism and Liberalism/Liberality: On the use of Historical Narratives and Quantitative Methods in Political Theology." i: *Modern Theology*, s 1-17.
- Richards, Lawrence O. & Hoeldtke, Clyde (1980). *A Theology of Church Leadership*. Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing Company.
- Råmunddal, Lars (2017). «Konfesjonelle tradisjoner – problem eller mulighet? Om konfesjonelle tradisjoners betydning for menighetsutvikling» i: SJLT 4, s 1-19.
- Schuster, Marja (2006). *Profession och existens: En hermeneutisk studie av asymmetri och ömsesidighet i sjuksköterskors möten med svårt sjuka patienter*. Göteborg: Daidalos.
- Sundqvist, Josephine (2018). *Beyond an Instrumental Approach to Religion and Development: Challenges for Church-based Healthcare in Tanzania*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Swinton, John & Mowat, Harriet (2006). *Practical Theology and Qualitative Research*. London: SCM Press.
- Ward, Pete (2017). *Introducing Practical Theology: Mission, Ministry and the Life of the Church*. Grand Rapids, MI: Baker Academic.

Hallenius, Mikael (f.1971). Pastor, författare och mentor. Dr Pedagogiskt arbete. Lektor i Kyrko- och Missionsstudier vid Akademi för Ledarskap och Teologi med inriktning praktisk teologi. Har tidigare publicerat en trilogi om tro: *Spår av den Osynlige: Om andlig klarsyn* (2016); *Det överflödande hjärtat: Om evangelisation* (2018); *Ett dubbelt svek: Om trons Prövning* (2019).